

Balogh David:
*A lekcio a magyar reformatus
 istentiszteleti gyakorlatban*

Budapest, Károli Gáspár Reformatus Egyetem
 – L'Harmattan Kiadó, 2024.

Herbály Eszter

„ISTEN SZÓL ELŐSZÖR...”

Balogh David 2023-ban megvédett doktori disszertációjának szélesebb közönség elé szánt írását tartja kezében az olvasó, amikor *A lekcio a magyar reformatus istentiszteleti gyakorlatban*, című könyvet olvassa. A kötet a lekcioolvasás kérdéskörével foglalkozik, így a szerző kutatása kiterjed a reformatus istentiszteleten először elhangzó hosszabb terjedelmű olvasmány történeti, elméleti és gyakorlati szempontú elemzésére. Balogh David könyvének öt fő fejezetében számos kérdésre keresi és adja meg a választ, így például arra, hogy hogyan válasszunk textust, hogyan viszonyul egymáshoz a lekcio és a textus, vagy hogy hogyan viszonyulnak ezek az istentisztelethez és az egyházi évhez. Munkáját színesíti a *lekcióválasztás elméletben és gyakorlatban* történő bemutatása 308 prédikációvázlat tematikus vizsgálatán keresztül.

Az istentiszteleti bibliaolvasási hagyományok kialakulása és rögzülése több évszázados folyamat. Balogh David az Ószövetségtől kezdve vezeti végig olvasóját az egyház- és liturgiátörténeti korszakokon, így mutatva be a bibliaolvasás sokszínű gyakorlatát. A Deuteronomiumból és a fogság utáni történetírásból már képet kapunk a kultuszi bibliaolvasás szokásáról. A Tórából való felolvasás a liturgia során a tanulás ünnepi szertartásává vált (16.), hiszen a felolvasás olyan szent pillanat, amelyben Isten szól, az ő beszéde szólal meg (19.). Erre a feladatra már a 3. század óta hivatásos felolvasót, lektort választottak. A tisztséget a „könyv” átvételével nyerte el az arra érdemes személy (23.). A lektorok mint az istentiszteleten igeolvasási szolgálatot végző személyek ma ismét egyre több

gyülekezet közösségében és liturgikus praxisában jelen vannak, ám a szolgálat végzését ma már nem feltétlenül előzi meg alapos felkészülés vagy felkészítés. Ez pedig elkerülhetetlen a szolgálat méltó végzéséhez. Ennek fontosságára Balogh Dávid is felhívja a figyelmet a könyv gyakorlati megfontolásokat tartalmazó részében, és tanáccsal látja el a lelkipásztorokat és a lektori szolgálatra készülőket (153–154.).

Különösen értékes és olvasmányos része a fejezetnek, amikor a szerző a különféle perikóparendek kialakulását, illetve azok tartalmát vizsgálja az egyházatyáktól kezdődően. Ezekben a szerző sorra veszi a reformátorok istentiszteleti bibliaolvasási szokásait, majd a magyar református hagyományokat ismerteti a 16. századtól kezdve. A fejezet olvasása során szépen bontakozik ki az olvasó számára a mai gyakorlat: az, hogy hogyan jutott el az istentiszteleti bibliaolvasási praxis a lectio continuától a perikóparenden, illetve ezek párhuzamos alkalmazásán át, a szabad textusválasztásig. Gazdag forrásanyag segíti a témában való alapos elmélyülést, az idézetek nagy száma pedig színesíti és még közelebb hozza az olvasóhoz ezt a nem egyszerű – mondhatni kaotikus – liturgiátörténeti időszakot.

Az istentiszteleti bibliaolvasás magyar református vonatkozásai között kell említeni a textusnak mint az istentiszteleten addig meg nem jelenő hosszabb igeszakasz felolvasásának az igényét, melyre a 19. századi liturgiai reform is kiterjedt. *A magyar református istentiszteleti bibliaolvasás a 16–19. században* még perikópa alapú volt, a gyakori (heti háromszori) prédikálást pedig az ún. postillás kötetek használata segítette (59.). A perikópa szerinti prédikálás gyakorlata szorosan összekapcsolódott a graduálénekléssel, ám – vélhetően puritán hatásra – mindkettő fokozatosan kikopott a magyar református egyházi gyakorlatból (63.). A 20. század első harmadának vége felé megjelenik az önálló istentiszteleti lekcioolvasás – mintegy az ógyházi perikóparend logikájára, teológiai koncepciójára visszavezetve (75.). A szerző részletesen mutatja be a Ravasz-féle 1927-es Ágenda, a Makkai-féle 1929-es erdélyi ágenda és az 1930-as Istentiszteleti Rendtartás vonatkozó részeit, ismerteti a jeles liturgikával, homiletikával foglalkozó teológusok (Gönczy Lajos, Bogár János, Szabó Géza, Szőnyi György, Czeglédý Sándor, Pásztor János, Nagy István) álláspontját a lekcio önálló istentiszteleti elmeként történő beemeléséről, s megállapítja, hogy a kezdeti, 1916-ban Ravasz által megfogalmazott elvi teológiai megalapozás ellenére számos kérdés maradt válasz nélkül az 1931-es hivatalos új rendtartás hatályba lépését követően is (76, 161.). Sőt a lekcio ekkorra elvesztette liturgiai önállóságát, s itt már a prédikációnak, illetve a prédikáció textusának alárendeltjeként van jelen a liturgiában.

Fontos szerepet kap a monográfiában az 1968-as országos liturgiai felmérésnek és előzményeinek az ismertetése, valamint az eredmények reflektálása (77–85.). A „[sz]ükségesnek tartja-e a lekciónak?” kérdésre a gyülekezeti lelkipásztoroktól többféle válasz érkezett, ám közülük kevés volt teológiai indokolt. Volt, aki sokkal fontosabbnak tartotta a rossz közegyházi hangulat megváltozását, mint a liturgiai reformot, volt, aki a Szentlélek jelenlétét kérdőjelezte meg a megújítási munkálatokban, és sokan vélték úgy, hogy a kérdőív alkalmatlan időben került kiküldésre, hiszen a húsvéti ünnepek miatt elfoglaltak a lelkipásztorok (80.). Sokan féltek a jól megszokott istentiszteleti rend

megváltozásától, a megújulástól is (81). Balogh Dávid a felmérés hibájaként említi a szemantikailag problematikus irányított válaszlehetőségeket, amelyek miatt a válaszok zöme „átgondolatlan és automatikus” (82.).

A könyv önálló fejezetben foglalkozik a lekcio és a textus elméleti, valamint gyakorlati kapcsolatával. Nem elhallgatva az ezek között fennálló feszültséget, rámutat a református lekcio- és textusválasztás problémáira, a választást „segítő” szakirodalom (1930-as *Istentiszteleti rendtartás*, 1980-as *Igehirdetők kézikönyve*, 1985-ös *Istentiszteleti rendtartás*, 2021-es *Igehirdetők Kézikönyve*) következtetlenségére. Megvizsgálja a textus- és lekcioválasztás módjait (lectio continua, perikóparend, szabad textusválasztás, Bibliaolvasó Kalauz, igehirdetési terv), s ennek során a teológiai érvek és ellenérvek mellett törekszik a mai gyülekezeti élet sajátosságainak figyelembe vételére és kritikai megállapítások megfogalmazására. Számos lelkipásztori gyakorlatot mutat be egy 2012-ben végzett átfogó liturgiai felmérés (110.), valamint a Tiszántúli Református Lelkésztovábbképző Intézet gondozásában megjelenő Igazság és Élet folyóirat első tizenkét évfolyamának vizsgálata után. A több mint háromszáz vizsgált prédikáció lekcioválasztásait tematikus rendben közli:

1. az egyházi évhez kapcsolódó lekcioválasztások (122.), itt külön kitér az ünneptorlódások eseteire (125.), amelyek a tematikus vasárnapok (Teremtés hete, Egyetemes imahét) miatt gyakorta előfordulnak a református praxisban;
2. a lekcio és a textus gondolati, teológiai kapcsolata (126.);
3. kontextuális választás: a lekcio a textus kontextusa (135.);
4. lekcio és textus felcserélése, lekcio és textus rövidítése (138.);
5. egyéb javaslatok, megjegyzések (139.), és

külön alfejezetben mutatja be a szerző azokat a prédikációkat, amelyekben megjelenik a lekcio (141.).

Figyelemreméltó része a fejezetnek az ökumenikus párhuzamok, álláspontok, alapelvek bemutatása. A német evangélikus perikópareformok alapvetéseit (100.) és a II. Vatikáni Zsinat által bevezetett *Ordo Lectionum Missae* alapelveit, illetve hatásait mutatja be röviden a szerző (101.). A *semper reformanda* jegyében Horace T. Allen nyomán hat pontban foglalja össze a református olvasmányrendek hasznát és funkcióit a történeti fejlődés szempontjait követve, ezek: katechetikai irányultság, homiletikai funkció, egyházi év és olvasmányrend kapcsolata, inkulturációs kihívások, liturgiai és doxológiai vonatkozások, történeti és ökumenikus vonatkozások (103.). Végül a magyarországi 2016-os próbaliturgia kapcsán osztja meg következtetéseit, észrevételeit az olvasóval, s gyakorlati tanácsokkal is szolgál például az időtényező, az igehirdetésre való készülés, a lekcioválasztás hogyanja és a lektorok feladata tekintetében.

Az istentisztelet elején megszólaló hosszabb igeszakasz fontos liturgiai elem. Egyfelől annak a kifejezése, hogy Isten megszólal, a gyülekezet felé, az őt kereső felé fordul. E nélkül nincs istentisztelet. Másfelől praktikus vonása az, hogy kapcsolatban áll a textussal, segíti annak kibontását, megértését. Így tehát Balogh Dávid a magyar református istentisztelet lekciojának szerepét és feladatát két tényezőben summázza: a szim-

bolikus-liturgiai és a praktikus-homiletikai funkcióban (149.). Ezért kiemelten fontos a lekcio és a textus kapcsolata az istentisztelettel és az egyházi évvel.

Balogh Dávid hiánypótló monográfiájának relevanciája vitathatatlan. Ez a mű a lekcio felől vizsgálja a magyar református liturgiai és istentiszteleti szokások történetét, valamint azok fejlődését, különös tekintettel a változásokra és a hagyományokra. Számos tanulságát így lehetne röviden összefoglalni: nem szabad meggondolatlanul és teológiaiilag, liturgiailag, valamint homiletikailag reflektálatlanul átvenni a korábbi gyakorlatokat, vagy konzerválni a tradícióként ránk maradtakat. Ezek alakulását példaként, egyfajta mintaként szemlélve, a jelen szükségleteit figyelembe véve lehet (és talán mondhatom: kell) alakítani, formálni az istentisztelet rendjét úgy, hogy annak rendeltetése és célja megmaradjon, de az istentiszteletben részt vevők számára is világossá váljon, mi történik. Itt és most.

A lekcio a magyar református istentiszteleti gyakorlatban című monográfia megírásával a szerző egy a liturgiátörténet területén megmutatkozó hiányt pótol, amely nem csupán a tudományos diskurzust gazdagítja, hanem a lelkésképzésben és a lelkipásztori munkában is igen hasznos olvasmánnyá válhat, a gyakorló keresztyének számára pedig segítséget jelenthet abban, hogy tudatosabban legyenek jelen az istentiszteletben.